

A Critical Approach to the Chicago School of Sociology: Deconstructing the Relations between Money, Power, and Spatial-Residential Moves of Population

Hojatollah Rahimi^{1*}

Abstract

According to the Chicago School of Sociology, the high social class is always the winner of the competition for the best social roles and geographical situations and has the power to manipulate the urban space by its class interests. This article presents an alternative interpretation to deconstruct the traditional view of the Chicago School of Sociology about the relations between money, power, and residential moves within the city. To do this, the concentric zone model introduced by Burgess is selected as the analytical framework. The present article argues that the upper economic class is not always the fit class for urban competition, nor does it hold the ultimate determinative position in shaping the residential moves within the city. Instead, the lower-income class has the power to determine the location and movement of the upper economic class within the city concerning its class interests. The upper economic class is defeated in competition with the lower-income class to capture the best zone for residential use located next to the C.B.D. The power relations between different social classes should be considered as a network according to which the power is distributed among all social classes, rather than possessed by a specific social class.

Keywords: Competition, Power, Optimal spatial location, Residential moves, City as a structured continuum.

Received: 2024-02-23

Accepted: 2024-03-24

1. Assistant Professor of Geography, Department of Geography, Yazd University, Yazd, Iran (Corresponding Author); rahimi.h@yazd.ac.ir.

E-ISSN: 2981-1066 / © Population Association of Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2023602.1334>

Introduction

According to the Chicago School of Sociology, the high social class is always the winner of the competition for the best social roles and geographical situation and has the power to manipulate the urban space by its class interests. Criticisms against the Chicago School of Sociology challenge the reactive position of this school towards social inequality in urban spaces. Although they have not legitimated the inter-class competition and the production of unequal urban spaces, these critics, like the Chicago School of Sociology, have implicitly accepted that the upper economic classes are the winners of inter-class competition due to their control over financial and political resources. Despite the insights drawn from these critics, this article argues that the interpretations and explanations presented by both the Chicago School of Sociology and these critics are insufficient. The present article argues that the upper economic class is not always a merit class. This class does not always win inter-individual and inter-class competition, but the lower economic class also has the power to control the patterns of residential moves within the city. The lower economic class can adjust the socio-spatial structure of the city in line with its class interests through collective action. This article presents an alternative interpretation to deconstruct the traditional interpretations presented by the Chicago School of Sociology about the relations between money, power, and the patterns of residential moves within the city.

Methods and Data

To do this, the concentric zone model introduced by Burgess, a well-known member of the Chicago School of Sociology, is selected as the analytical framework. The socio-spatial structure of the city, according to Burgess's concentric zone model, is expanded in a few concentric circles or zones, each of which has its own specific function and land use pattern. The model divides the city into five concentric zones, including the central business district (C.B.D), transitional zone, labor residential zone, middle-class residential zone, and urban commuting zone. In other words, the city, according to this model, is divided into two large spaces: working and living spaces. C.B.D and the transitional zone constitute working spaces, and the three other zones are devoted to living spaces. The socio-spatial change and expansion of these zones are explained in four ecological stages, i.e., invasion, resistance, entry, and dominance. The alternative interpretation presented in this article can apply to other models of the socio-spatial structure of the city, such as Hoyt's sector model and

Harris and Ullman's multiple nuclei model. These models have attempted to modify some assumptions underpinned by the concentric zone model. For example, the spatial or physical expansion of the city in these models is asymmetry and discontinuous. The urban transportation network has a significant role in determining the direction of urban physical expansion and urban land price in the sector model. The multiple nuclei model adds heavy industries to the concentric zone model and removes the assumption of a mono-centric city. However, these models, like the concentric zone model, are based on social Darwinism and ecological assumptions about human society.

Findings

The present article argues that the upper economic class is not always the fit class for urban inter-class competition, nor does it hold the ultimate determinative position in shaping the socio-spatial structure of the city. Instead, the lower-income class can also determine the location and movement of the upper economic class within the urban space concerning its class interests. The lower-income class, as the concentric zone model shows, occupies the best location for residential land use, i.e., houses in zone 3. Although the quality of houses is low, the land allocated for residential uses has potentially the highest price in this zone because of its proximity to C.B.D. Residential land uses in this zone are divided into small-area houses by the low-income class to correspond to their ability to pay house rent. Low-income class wins the inter-class competition for residing in zone 3 because their population is greater than the high-income class and their tendency to live in small-area houses. This article explains that the upper economic class cannot freely manipulate the urban space according to its class interests, as they are defeated in competition with the lower-income class to capture the best zone, i.e., zone 3 for residential use located next to the C.B.D.

Conclusion and Discussion

As this article has argued, the socio-spatial structure of the city should be considered as an interconnected whole. The city is a structured continuum, and its constituent parts, i.e., the social classes, act not based on free will, but in terms of the necessity governing this complex, structured continuum. In addition, the power relations between different social classes should be analyzed as a network according to which the power is distributed among all social classes, rather than possessed by a specific social class.

References

- Balakrishnan, T., & Jarvis, G. K. (1991). Is the Burgess Concentric Zonal Theory of Spatial Differentiation Still Applicable to Urban Canada? *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de Sociologie*, 28(4), 526-539.
<https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.1991.tb00168.x>
- Boje, D. M. (2001). *Narrative Methods for Organizational & Communication Research*. London: SAGE Publications.
- Brenner, N. (2021). *Critical Remarks on the Chicago School of Urban Sociology*. Retrieved 23 November 2023 from <https://www.youtube.com/watch?v=UZksmryEjdk>
- Burgess, E. W. (1928). Residential Segregation in American Cities. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 140(1), 105-115.
<https://doi.org/10.1177/000271622814000115>
- Cortese, A. J. (1995). The Rise, Hegemony, and Decline of the Chicago School of Sociology, 1892-1945. *The Social Science Journal*, 32(3), 235-254.
[https://doi.org/10.1016/0362-3319\(95\)90009-8](https://doi.org/10.1016/0362-3319(95)90009-8)
- Derrida, J. (1995). The Time Is Out of Joint. In *Deconstruction Is/In America: A New Sense of the Political* (pp. 26-49). New York: New York University Press.
<https://doi.org/10.18574/nyu/9780814744772.003.0006>
- Gottdiener, M., Hohle, R., & King, C. (2010). *The New Urban Sociology*. Philadelphia: Routledge.
- Hall, T. (1998). *Urban Geography*. London: Routledge.
- Harris, C. D., & Ullman, E. L. (1945). The Nature of Cities. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 242(1), 7-17.
<https://doi.org/10.1177/000271624524200103>
- Harvey, D. (1987). *The Urbanization of Capital: Studies in The History and Theory of Capitalist Urbanization*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (2004). *Paris, Capital of Modernity*. New York: Routledge.
- Harvey, D. (2010). *Social Justice and The City*. Georgia: University of Georgia press.
- Harvey, L. (1986). *Ideology Critique: The 'Chicago School' as a Case Study*. Retrieved 23 November 2023 from:
<https://www.qualityresearchinternational.com/Harvey%20papers/Harvey%201986%20Ideology%20critique.pdf>

- Hoyt, H. (1939). *The Structure and Growth of Residential Neighborhoods in American Cities*: US Government Printing Office.
- Johnson, J. H. (2013). *Urban Geography: An Introductory Analysis*. Amsterdam: Elsevier.
- Knox, P. L., & McCarthy, L. (2005). *Urbanization: An Introduction to Urban Geography*. Harlow: Pearson Prentice Hall.
- Knox, P., & Pinch, S. (2014). *Urban Social Geography: An Introduction*: Routledge.
- Lacan, J. (1993). *The Seminar. Book III. The Psychoses, 1955-56*. Trans. Russell Grigg. London: Routledge.
- Lättman, K., Friman, M., & Olsson, L. E. (2016). Perceived Accessibility of Public Transport as a Potential Indicator of Social Inclusion. *Social Inclusion*, 4(3), 36-45. <https://doi.org/10.17645/si.v4i3.481>
- Ley, D. (1986). Alternative Explanations for Inner-City Gentrification: A Canadian Assessment. *Annals of the Association of American Geographers*, 76(4), 521-535. <http://www.jstor.org/stable/2562708>
- Lucas, K. (2006). Providing Transport for Social Inclusion Within a Framework for Environmental Justice in the UK. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 40(10), 801-809. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2005.12.005>
- Martin, J. (2019). Deconstructing Organizational Taboos: The Suppression of Gender Conflict in Organizations. In *Postmodern Management Theory* (pp. 273-293): Routledge. <https://doi.org/10.1287/orsc.1.4.339>
- McKenzie, R. D. (1924). The Ecological Approach to The Study of The Human Community. *American Journal of Sociology*, 30(3), 287-301. <https://doi.org/10.1086/213698>
- Merico, M. (2020). The Chicago School of Sociology and Youth Research: The Legacy of WI Thomas. from the Polish Peasant in Europe and America to the Child in America. *Italian Sociological Review*, 10: 397-480. <https://doi.org/10.13136/isr.v10i2s.353>
- Meyer, W. B., & Esposito, C. R. (2015). Burgess and Hoyt in Los Angeles: Testing the Chicago Models in an Automotive-Age American City. *Urban Geography*, 36(2), 314-325. <https://doi.org/10.1080/02723638.2014.973312>
- Mo, L. (2015). The Chicago School of Sociology as a Point of Departure for Aldo Rossi. *Nordic Journal of Architectural Research / Nordisk Arkitekturforskning*, 8(2). <http://arkitekturforskning.net/na/article/view/697>
- Pacione, M. (2009). *Urban Geography: A Global Perspective*. London: Routledge.

- Park, R. (2019). I. The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. In: *The City* (pp. 1-46). Chicago: University of Chicago Press.
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (1925). *The City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schwanen, T., & van Kempen, R. (2019). *Handbook of Urban Geography*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smith, M. (2023). Psychiatric Epidemiology and The Chicago School of Sociology. *History of Psychiatry*, 35(1), 11-29. <https://doi.org/10.1177/0957154X231206510>
- Smith, N. (1979). Toward a Theory of Gentrification, a Back to The City Movement by Capital, not People. *Journal of the American Planning Association*, 45(4), 538-548. <https://doi.org/10.1080/01944367908977002>
- Taaffe, E. J. (2014). Some Thoughts on the Development of Urban Geography in the United States during the 1950s and 1960s. In Berry, B. J.L & Wheeler, James (eds). *Urban Geography in America, 1950-2000: Paradigms and Personalities* (pp. 49-60). New York: Routledge.
- Yeates, M. (2014). Yesterday as Tomorrow's Song: The Contribution of the 1960s "Chicago School" to Urban Geography. In Berry, B. J.L & Wheeler, James (eds). *Urban Geography in America, 1950-2000: Paradigms and Personalities* (pp. 73-92). New York: Routledge. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.22.6.514>

Citation:

Rahimi, H. (2023), A Critical Approach to the Chicago School of Sociology: Deconstructing the Relations between Money, Power, and Spatial-Residential Moves of Population, *Journal of Population Association of Iran*, 18(36), 481-514. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2023602.1334>

ارجاع:

رحیمی، حجت‌اله (۱۴۰۲). رهیافت انتقادی به مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو: و اساسی مناسبات ثروت، قدرت و حرکات فضایی-سکونت‌ی جمعیت، *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۸ (۳۶)، ۴۸۱-۵۱۴. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2023602.1334>

رهیافت انتقادی به مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو: واسازی مناسبات ثروت، قدرت و حرکات فضایی-سکونت‌ی جمعیتی

حجت‌الله رحیمی^{*۱}

چکیده

براساس تفسیر مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو، طبقات بالای اقتصادی همواره در رقابت برای بهترین نقش‌های اجتماعی و موقعیت‌های فضایی پیروز می‌شوند و دارای قدرت دستکاری و اصلاح فضای شهری در راستای منافع خود هستند. نوشتار حاضر می‌کوشد با ارائه یک تفسیر جایگزین، یعنی تفسیر مبتنی بر مکتب واسازی، تفسیر مکتب فوق را درباره مناسبات میان ثروت، قدرت و حرکات فضایی جمعیت واسازی کند. برای دستیابی به این هدف، نظریه شهر مناطق متحدالمرکز که توسط برگس ارائه شده است، به‌عنوان چارچوب تحلیل پژوهش حاضر انتخاب می‌شود. تفسیر حاضر استدلال می‌کند که طبقات ثروتمند همواره طبقات اصلاح و قدرتمند رقابت‌های شهری نبوده و دارای نقش تعیین‌کنندگی نهایی برای شکل‌دهی به حرکات جمعیتی درون شهر نیستند، بلکه طبقات کم‌درآمد اجتماعی نیز قادرند مکان استقرار طبقات بالای اقتصادی را در راستای منافع طبقاتی خود، تعیین و کنترل کنند. تفسیر مقاله حاضر نشان می‌دهد که طبقات بالای اقتصادی نمی‌توانند ساختار فضایی-اجتماعی شهر را صرفاً برحسب اراده آزاد و منافع طبقاتی خود دستکاری و کنترل کنند، زیرا آن‌ها در رقابت با طبقات کم‌درآمد برای تصرف بهترین موقعیت‌های فضایی برای سکونت که در فاصله کمتری از مرکز شهر قرار دارند، شکست می‌خورند. در تحلیل الگوی حرکات سکونت‌ی جمعیت، باید ساختار قدرت شهری را به‌صورت شبکه‌ای از مناسبات قدرت در نظر گرفت که در میان تمام طبقات اجتماعی توزیع شده است و در تملک یک طبقه خاص اجتماعی نیست. شهر یک کلیت ساختاری است و طبقات اجتماعی، نه براساس اراده آزاد و مطلق طبقاتی خود، بلکه در راستای وحدت کلی حاکم بر آن کلیت عمل می‌کنند.

واژگان کلیدی: رقابت، قدرت، موقعیت‌های فضایی بهینه، حرکات سکونت‌ی جمعیت، پیوستگی ساختاری شهر.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۴

*۱. استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول)؛ rahimi.h@yazd.ac.ir

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2023602.1334>

مقدمه و بیان مسأله

الگوی فضایی مهاجرت‌ها و حرکات جمعیت شهری را می‌توان در دو مقیاس متفاوت تحلیل کرد: مهاجرت‌های بین‌شهری و مهاجرت‌ها و جابجایی‌های درون یک شهر. یکی از مکاتب و نظریه‌هایی که برای تبیین حرکات فضایی جمعیت بین مناطق مختلف یک شهر و نحوه شکل‌گیری ساختار اجتماعی- فضایی شهرها ارائه شده است، مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو است. پس از گذشت یک قرن از طرح مباحث مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو، دیدگاه‌های این مکتب هنوز دارای اهمیت است. اگرچه برخی از پژوهشگران مانند کورتیس^۱ (۱۹۹۵) از کاهش مقبولیت دیدگاه‌های این مکتب به دلیل فوت پیشگامان و چهره‌های اصلی این مکتب به‌ویژه رابرت پارک^۲، افزایش تردید درباره جایگاه علمی جامعه‌شناسی و نقش ایدئولوژی و ساختار قدرت در تبیین‌های علم جامعه‌شناسی، تغییر دیدگاه‌ها و مفاهیم درباره نقش و وظیفه جامعه‌شناسان در قبال جامعه و ظهور دانشکده‌های جامعه‌شناسی جدید و رقیب در سایر دانشگاه‌ها می‌نویسند، اما برخی دیگر مانند هاروی^۳ (۲۰۱۰: ۱۳۱) از تأثیرگذاری بی‌اندازه قدرتمند این مکتب بر تفکرات جغرافیای اجتماعی صحبت می‌کنند. امروزه به‌ندرت می‌توان نوشته‌هایی را درباره ساختار فضایی-اجتماعی شهر یافت که به‌نحو صریح یا تلویحی به دیدگاه‌ها و مباحث این مکتب اشاره نکند و در مخالفت یا موافقت با آن مطلبی ننویسند (برای مثال ر.ک.: Hall, 1998; Knox and McCarthy, 2005; Pacione, 2009; Gottdiener et al., 2010; Johnson, 2013; Knox and Pinch, 2014; Schwanen and van Kempen, 2019; Yeates, 2014; Taaffe, 2014; Mo, 2015; Smith, 2023; Merico, 2020).

مهم‌ترین پیشگامان مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو افرادی مانند جورج هربرت مید^۴، رابرت پارک، رودریک مک‌کنزی^۵، ارنست برگس^۶، رابرت ردفیلد^۱ و لوییز ورث^۲ هستند. پارک،

1 Cortese

2 Robert E Park (1864-1944)

3 Harvey

4 George Herbert Mead (1863-1931)

5 Roderick D McKenzie (1885-1940)

6 Ernest Burgess (1886-1966)

مک‌کنزی، برگس و ورث در سال ۱۹۲۵ اثر مشترکی به نام شهر (Park and Burgess, 1925) را منتشر کردند که بهترین معرف برای دیدگاه‌های این مکتب است. همان‌طور که گاتدینر^۳ و همکاران (۲۰۱۰: ۶۵) می‌نویسند، اهمیت این مکتب را در پیشبرد مطالعات جغرافیای اجتماعی شهر می‌توان از سه منظر اصلی تحلیل کرد: نخست این که پیشگامان این مکتب به‌طور صریح، پدیده‌های اجتماعی را با الگوهای فضایی پیوند زدند؛ دوم این که آن‌ها از منظر رویکرد مناسبات متقابل، افراد را نه به‌عنوان سوژه‌های مستقل و خودآیین، بلکه در نسبت با یکدیگر مطالعه کردند و الگوهای نوظهور ناشی از این مناسبات را تحلیل کردند؛ و در نهایت، آن‌ها کوشیدند الگوهای انطباق‌پذیری افراد را با موقعیت‌های اجتماعی - فضایی خود نشان بدهند و از منظر روانشناسی اجتماعی، امکان گفتگو را درباره نقش تبیین‌کنندگی ویژگی‌های فردی برای تشریح پدیده‌های شهری فراهم آوردند. مدل‌های ارائه شده توسط مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو مانند مدل "شهر مناطق متحدالمرکز" (شکل ۱) می‌توانند شالوده‌های اولیه و ارزشمندی را برای مطالعات جمعیت‌شناسی فضایی شهر^۴ فراهم کنند. جمعیت‌شناسی فضایی شهری جنبه‌های فضایی و زمانی فرایندهای جمعیتی را که شامل مهاجرت، باروری، مرگ‌ومیر می‌شوند، در مقیاس یک شهر مطالعه و تبیین می‌کند و این مدل‌ها بینش‌های مفیدی را به ویژه برای درک و تبیین ابعاد فضایی و زمانی فرایندهای مهاجرت و جابجایی‌های سکونتی^۵ درون شهرها فراهم می‌کنند. مدل‌های مذکور فضای شهر را براساس ساختار اجتماعی-جمعیتی شهر منطقه‌بندی^۶ می‌کنند (شکل ۱)، به نحوی که هر یک از این مناطق (شکل ۱) الگوهای متفاوتی از میزان تراکم جمعیت، میزان مهاجرت و جابجایی‌های سکونتی، میزان باروری، میزان مرگ‌ومیر، نسبت جنسی و سنی جمعیت (هرم جمعیتی)، بیماری، جرم و جنایت را نمایش می‌دهند. نوشتار حاضر از

1 Robert Redfield (1897-1958)

2 Louis Wirth (1897-1952)

3 Gottdiener

4 Urban spatial demography

5 Residential mobility

6 Zoning

میان مباحث کلیدی که در جمعیت‌شناسی فضایی شهر دارای اهمیت هستند، بر تحلیل و تبیین قواعد و مکانیسم‌های حاکم بر الگوهای فضایی مهاجرت‌ها و جابجایی‌های سکونتی در بین مناطق مختلف یک شهر تمرکز می‌کند و نحوه تفسیر این الگوها را در مدل "شهر مناطق متحدالمركز" (شکل ۱) به چالش می‌کشد و براساس سنت و اساسی، یک تفسیر جایگزین ارائه می‌دهد.

هال (Hall, 1998: 24) در *جغرافیای شهری* مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو را به همراه مکتب اقتصاد نئوکلاسیک ذیل رویکرد پوزیتیویسم تقسیم‌بندی می‌کند، زیرا هر دوی این مکاتب معتقدند الگوهای رفتاری انسان تحت تأثیر قوانین جهانشمول و نظم‌های بنیادین هستند. این مکتب معتقد است الگوهای رفتاری انسان شهری از الگویی مشابه با الگوی رفتاری سایر اجتماعات طبیعی تبعیت می‌کند. از نظر مکنزی (۱۹۲۴: ۶۴-۶۳)، اکولوژی انسانی، که نام دیگر مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو نیز هست، عبارت است از "مطالعه مناسبات فضایی و زمانی موجودات انسانی برحسب تأثیرپذیری آنها از نیروهای انتخابی، توزیعی و انطباقی محیط". از نظر این مکتب، "مناسبات فضایی میان موجودات انسانی نتیجه رقابت و انتخاب است" (McKenzie, 1924: 64). همان‌طور که گیاهان در یک محیط جنگلی برای دستیابی به فضا، غذا و نور با یکدیگر رقابت می‌کنند، در فضای شهری نیز انسان‌ها برای دستیابی به فضاهای مطلوب سکونت و کار با یکدیگر رقابت می‌کنند و فضای شهری براساس مجموعه انتخاب‌هایی که از مبارزه بازندگان و فاتحان این رقابت ایجاد می‌شود، به مجموعه‌ای از مناطق اجتماعی - اقتصادی ناهمگن تقسیم می‌شود. علیرغم قانون‌گرایی و جبرگرایی برجسته‌ای که در این مکتب وجود دارد، این مکتب درجه‌ای از آزادی و اختیار را نیز برای انسان شهری قائل است، و اظهار می‌کند (McKenzie, 1924: 64)، انسان در مقایسه با گیاهان، "دارای قدرت حرکت در فضا" است و برخلاف حیوانات، "دارای قدرت دستکاری و اصلاح محیط در مطابقت با نیازهای خودش" است. مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو سازمان فضایی - اجتماعی شهر را براساس مفاهیم زیست‌شناختی مانند رقابت، هجوم، مقاومت، گزینش، توالی و سازگاری تبیین می‌کند و با تبعیت از داروینیسم اجتماعی و با اتکاء به داده‌ها و مدل‌های تجربی از سازمان فضایی -

اجتماعی شهرها مانند مدل "شهر مناطق متحدالمركز"، معتقد است "رقابت‌های فردی به این امر گرایش دارد که برای هر [نقش و] عملکرد خاصی، فردی را انتخاب کند که بهترین تناسب را برای انجام آن عملکرد دارد" (Park, 2019: 3) و به طریق مشابهی می‌توان استدلال کرد رقابت برای تصرف هر مکان و موقعیت فضایی خاص در شهر، فردی را انتخاب می‌کند که بهترین تناسب را برای سکونت در آن موقعیت فضایی دارا است. بر این اساس، افرادی که دارای عملکردها و مشاغل با درآمد بالا هستند و در بهترین مناطق شهری سکونت دارند نسبت به سایر افراد، قدرتمندتر و پیروز هستند، زیرا در فرایند رقابت‌های فردی توانسته‌اند بهترین نقش‌های اجتماعی و بهترین موقعیت‌های فضایی را کسب کنند و شایستگی و تناسب مالی بیشتری را برای این نقش‌ها و موقعیت‌ها داشته‌اند. به بیان دیگر، رقابت‌های بین فردی دارای بازندگان و برندگان است و افرادی در این رقابت، پیروز و غالب می‌شوند که دارای قدرت و شایستگی مالی بیشتری هستند.

جغرافیدانان و جامعه‌شناسان شهری مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو را براساس رویکردهای متفاوتی نقد کرده‌اند. هال^۱ (۱۹۸۸: ۲۵) معتقد است این رویکرد نتوانست بیش از یک نگرش توصیفی برای مواجهه با مسائل روبه رشد شهرها ارائه کند و در مواجهه با این مسائل، دارای موضعی انفعالی است. لی هاروی^۲ (۱۹۸۶) با تبعیت از ایده‌های مارکس معتقد است این مکتب همانند همه بخش‌های دیگر علم، تماماً ایدئولوژیکی است و ماهیت غیرعلمی دارد. ایدئولوژی حاکم بر مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو در حمایت از طبقات بالای اقتصادی ارائه شده است (Harvey, 1986: 1). نقد دیگری که در سال‌های اخیر توسط برنر (Brenner, 2021)، جامعه‌شناس نئومارکسیست، مطرح شده، این است که این مکتب، جامعه انسانی را به سایر موجودات طبیعی تشبیه می‌کند و تغییرات فضای شهری را بدون توجه به تاریخ، که در بررسی‌های نئومارکسیستی دارای اهمیت است، بررسی می‌کند و مناسبات نابرابر

1 Hall

2 Harvey

قدرت را در فضای شهری طبیعی جلوه می‌دهد و نگرش انتقادی به این مناسبات ندارد و به آپارتاید نژادی و طبقاتی منجر می‌شود.

انتقادهایی که تاکنون علیه مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو ارائه شده‌اند، صرفاً به موضع انفعالی این مکتب در مواجهه با نابرابری طبقاتی معترض هستند. این منتقدان نیز همانند مکتب جامعه‌شناسی شهر شیکاگو پذیرفته‌اند طبقات بالای اقتصادی به واسطه ثروت بالای اجتماعی، طبقات قدرتمند اجتماعی هستند، اما برخلاف مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو، خواهان حذف مناسبات نابرابر میان طبقات اجتماعی مختلف هستند. علیرغم بینش‌های مفیدی که توسط این منتقدین برای درک جغرافیای اجتماعی شهرها فراهم شده است، نوشتار حاضر معتقد است نحوه تفسیر و تحلیل جغرافیای اجتماعی شهرها هم توسط مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو و هم توسط منتقدین این مکتب، ناکافی است و برخلاف این دو جریان، در بخش‌های آینده استدلال می‌کند که طبقه بالای اقتصادی همواره از نظر قدرت، طبقه اصلح و برتر نیست و در فرایند رقابت‌های فردی و طبقاتی همواره پیروز نیست، بلکه طبقه پایین اقتصادی نیز در این رقابت‌ها دارای قدرت کنش‌گری است و می‌تواند الگوهای حرکتی طبقات اقتصادی بالا و ساختار منافع آن‌ها را در راستای منافع طبقاتی و فردی خود کنترل و تنظیم کند. اگر بخواهیم از اصطلاحات فوکو^۱ استفاده کنیم، نوشتار حاضر نشان می‌دهد که قدرت در دست یک طبقه اقتصادی نیست، بلکه بین تمام طبقات اقتصادی توزیع شده است. نوشتار حاضر معتقد نیست طبقات و افرادی که بهترین نقش‌های اقتصادی و بهترین موقعیت‌های فضایی را در شهر کسب می‌کنند و از این طریق دارای ثروت اقتصادی بالایی هستند، طبقات و افراد قدرتمندتری نیز هستند. ثروت بالای هر طبقه و فرد همواره به معنای قدرت بالای آن طبقه و فرد نیست.

این نوشتار با واژگون‌سازی مناسبات ثروت و قدرت استدلال می‌کند که افراد ثروتمند در مقایسه با افراد کم‌درآمد، "دارای قدرت حرکت در فضا" براساس اراده آزاد خود نیستند، بلکه اگر مدل‌های ارائه‌شده توسط خود این مکتب مانند مدل "شهر مناطق متحدالمرکز" را دقیق‌تر

1 Michel Foucault (1926-1984)

بررسی کنیم، ملاحظه خواهد شد که افرادی که بهترین نقش‌های اقتصادی و موقعیت‌های فضایی را در شهر کسب می‌کنند، الزاماً برندگان رقابت‌های فردی و قدرتمندان این رقابت‌ها نیستند و قادر نیستند نه تنها حرکات فضایی خود، بلکه حرکات و جابجایی‌های فضایی سایر افراد را کنترل کنند. ممکن است آن‌ها دارای بهترین تناسب با نقش‌های اقتصادی و موقعیت‌های فضایی خاصی در شهر باشند، اما "بهترین تناسب" با نقش‌های اقتصادی و موقعیت‌های فضایی به معنای "بیشترین قدرت" و "بیشترین آزادی" حرکت در مناطق یک شهر نیست. نوشتار حاضر پیش‌فرض "رقابت‌های فردی" را که مبنای مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو است (Park, 2019: 3)، می‌پذیرد اما برخلاف آن مکتب و منتقدان آن، استدلال می‌کند که طبقات بالای اقتصادی الزاماً قدرتمندان فضای شهری و برندگان همیشه محتوم رقابت‌های شهری نیستند. این نوشتار با استناد به مدل "شهر مناطق متحد‌المرکز" برگس استدلال‌های زیر را علیه مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو مطرح می‌کند: نخست، سطح اقتصادی ضعیف طبقات کم‌درآمد به معنای موقعیت فضایی ضعیف آنها نیست (McKenzie, 1924: 72). دوم، گروه‌های اقتصادی، فارغ از نقش‌های اجتماعی و موقعیت فضایی خود در شهر، برخلاف پیش‌فرض‌های مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو، دارای "قدرت انتخاب محل سکونت خود" (McKenzie, 1924: 64) نیستند و حرکات فضایی و سکونت گروه‌های اقتصادی بالا در مناطق مطلوب یک شهر برحسب اراده آن‌ها انجام نمی‌شود. سوم، طبقات اقتصادی بالا، طبقات اصلح اجتماعی نیستند، زیرا آن‌ها همیشه برندگان رقابت‌های فردی و طبقاتی نیستند. و در نهایت، مقاله حاضر استدلال می‌کند که شهر بیش از آنکه مجموعه‌ای از مناطق منفک از یکدیگر باشد، یک کلیت واحد است و برخلاف اکولوژی گیاهی که فرایند رقابت را میان‌گونه‌های منفک و مجزای گیاهی بررسی می‌کند، گروه‌های مختلف اجتماعی ساکن در شهر یک کلیت واحد را تشکیل می‌دهند و از نظر عملکردی به یکدیگر وابسته هستند. لازم به یادآوری این نکته است که نوشتار حاضر یافته‌ها و داده‌های تجربی مدل برگس را نقد نمی‌کند، بلکه با ارائه یک تفسیر جایگزین، نحوه تفسیر این داده‌ها را توسط مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو و منتقدین این مکتب نقد می‌کند.

مبانی نظری پژوهش: نظریه شهر مناطق متحدالمرکز

یکی از مدل‌های اثرگذار و پرنفوذی که توسط پیشگامان مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو برای تبیین حرکات جمعیت درون یک شهر و جغرافیای اجتماعی شهرها ارائه شده است، مدل "شهر مناطق متحدالمرکز" است که توسط ارنست برگس در سال ۱۹۲۸ در مقاله‌ای با عنوان "جدایی‌گزینی سکونتی در شهرهای آمریکا" (Burgess, 1928)، براساس مطالعاتش از شهر شیکاگو منتشر شد. پژوهش‌هایی که در سال‌های اخیر براساس این مدل انجام و منتشر شده‌اند، اعتبار این مدل را همچنان تأیید می‌کنند. برای مثال، بالکریشنن و جاوریس^۱ (۱۹۹۱) ۱۴ ناحیه کلانشهری بزرگ کانادا را براساس مدل "شهر مناطق متحدالمرکز" مطالعه کردند و به این نتیجه دست یافتند که اگرچه این مدل نیازمند برخی اصلاحات و بازنگری‌ها است، اما هنوز برای تبیین تفاوت‌یابی و جدایی‌گزینی‌های فضایی-اجتماعی شهری معتبر است. میسر و اسپوزیتو^۲ (۲۰۱۵) ساختار فضایی-اجتماعی شهر شیکاگو و شهر لوس‌آنجلس را براساس این مدل و با استفاده از روش‌های آمار فضایی تحلیل کردند و نشان دادند که ساختار این دو شهر همچنان از الگوهای تبعیت می‌کند که توسط این مدل تبیین شده‌اند و انتقادهایی که نسبت به این مدل ارائه شده است، دارای داده‌های تجربی کافی نیستند. این مدل بنیان نظری و تجربی لازم را برای طرح و توسعه مدل‌های دیگری را مانند مدل "شهر قطعی" هومر هویت^۳ (۱۹۳۹) و مدل "شهر چندهسته‌ای" چانسی هریس^۴ و ادوارد اولمن^۵ (۱۹۴۵) در مطالعات شهری فراهم کرد. مدل‌های مذکور علیرغم تفاوت‌های صوری و انجام برخی از اصلاحات در برخی از پیش‌فرض‌های مدل "شهر مناطق متحدالمرکز"، برای مثال حذف پیش‌فرض توسعه فیزیکی متوازن و همسان شهر، حذف پیش‌فرض توسعه تک‌هسته‌ای شهر، افزودن صنایع سنگین به ساختار مدل برگس، تأکید بر اهمیت شبکه حمل‌ونقل در تعیین جهات گسترش کالبدی شهر و تعیین قیمت زمین‌های شهری، همچنان براساس همان پیش‌فرض‌های اولیه، یعنی داروینسیم اجتماعی و تبعیت از

1 Balakrishnan and Jarvis

2 Meyer and Esposito

3 Homer Hoyt (1895 – 1984)

4 Chauncy Dennison Harris (1914 – 2003)

5 Edward Louis Ullman (1912 – 1976)

مدل‌های اکولوژیکی مبتنی هستند. بنابراین، نتایج حاصل از نقد مدل "شهر مناطق متحدالمرکز"، قابل تعمیم به سایر مدل‌هایی که براساس این مدل طرح و توسعه یافته‌اند، نیز است.

نظریه مناطق متحدالمرکز معتقد است شهرها در چارچوب دایره‌ها یا مناطق متحدالمرکزی رشد می‌کنند که هر کدام از آن‌ها، دارای الگوی عملکردی ویژه و متمایز خود هستند. مدل برگس شهر را بر حسب پنج منطقه متحدالمرکز که ساختار فضایی - اجتماعی شهر را تشکیل می‌دهند، تقسیم‌بندی می‌کند (شکل ۱): ۱) منطقه بازرگانی مرکزی^۱ (C.B.D)، ۲) منطقه انتقالی، ۳) منطقه سکونت طبقه کارگر، ۴) منطقه مسکونی طبقات متوسط، و ۵) منطقه رفت و آمدهای روزانه شهری. براساس این مدل، کل شهر به دو فضای کلان، یعنی فضاهای کار و فضاهای سکونت، تقسیم‌بندی می‌شود. منطقه بازرگانی مرکزی و منطقه انتقالی فضاهای کار و سه منطقه دیگر، فضاهای سکونت شهر را تشکیل می‌دهند. فرایند رشد و توسعه فضایی - اجتماعی هر یک از مناطق فوق براساس چهار مرحله اکولوژیکی، یعنی هجوم، مقاومت، ورود و تسلط تبیین می‌شود. برای مثال، C.B.D در فرایند توسعه و رشد فضایی خود، به منطقه انتقالی هجوم می‌برد. در مراحل اولیه هجوم، منطقه انتقالی در برابر آن مقاومت می‌کند، اما این مقاومت با ورود و جایگزینی کاربری‌های واقع در C.B.D به منطقه انتقالی به شکست مقاومت منجر می‌شود. در نهایت، این مبارزه با تسلط کاربری‌های C.B.D به پایان می‌رسد و الگوی کاربری زمین در منطقه انتقالی به نفع منطقه C.B.D تغییر می‌کند. همین فرایند برای تبیین رشد و توسعه سایر مناطق نیز قابل تعمیم است. ساختارهای فضایی - اجتماعی هر کدام از مناطق پنج‌گانه شهر در مدل برگس به این شرح است:

۱) **منطقه بازرگانی مرکزی (C.B.D):** در این مدل C.B.D در مرکز شهر قرار دارد و به‌عنوان کانون اصلی فعالیت‌های تجاری و اقتصادی عمل می‌کند (شکل ۱). مقیاس عملکردی این منطقه فراشهری است و دامنه نفوذ کارکردهای آن به یک شهر محدود نمی‌شود. این منطقه، همان‌طور که برگس آن را توصیف می‌کند، با ساختمان‌های بلند، دفاتر اداری و سیاسی،

1 Central Business District (C.B.D)

فروشگاه‌های خرده‌فروشی، مؤسسات مالی و فعالیت‌های تفریحی و مدنی قابل شناسایی است. فعالیت‌های تفریحی و مدنی این منطقه با اتمام فعالیت‌های اداری و تجاری و بعد از ظهر شروع می‌شوند (Burgess, 1928: 106). این منطقه دارای شبکه مترامی از زیرساخت‌های حمل‌ونقل است. C.B.D به دلیل موقعیت مرکزی و دسترسی، معمولاً دارای بالاترین ارزش زمین و شدیدترین نوع استفاده از زمین است. اگر بخواهیم از اصطلاحات ژاک لکان^۱ (۱۹۹۳)، روانکاو فرانسوی، استفاده کنیم، C.B.D مانند یک "نقطه کاپیتون"^۲ برای شهر عمل می‌کند، به نحوی که تمام نیروهای لازم برای استقرار نظم و کنترل در آن متمرکز هستند، و همه راه‌های اصلی شهر به آن ختم می‌شوند. شبکه راه‌هایی که از C.B.D به سایر مناطق شهر امتداد می‌یابند، به ماشین نظم (دولت) این امکان را می‌دهد که نیروهای متضاد را به آسانی کنترل کند (Harvey, 2004). C.B.D دارای مرکزیت زمانی، جغرافیایی و روانشناختی است. C.B.D کانون تمام تعاملات و تبادل‌های حیاتی شهر است. عملکرد اساسی نقطه کاپیتون این است که سایر مناطق و فضاها را به یکدیگر بدوزد. در واقع نقطه کاپیتون نقطه حایلی است که بخش‌های شمالی را به بخش‌های جنوبی، و بخش‌های شرقی را به بخش‌های غربی شهر پیوند می‌دهد. مرکز شهر نقطه میانه سازمان فضایی- اجتماعی شهر است، اما نقطه تعادل نیست؛ یعنی جایی نیست که در آن احساس آرامش کنیم. نقطه کاپیتون محل برخورد و تعارض‌ها، استقرار عمیق‌ترین خشونت‌ها

1 Jacques Lacan (1901-1981)

۲ نقطه کاپیتون (caption point) در روانکاو لکان به دال‌های مرکزی گفته می‌شود که بازی بی‌پایان دلالت‌گری (signification)، یعنی بازی بی‌پایان دال‌ها را درون زنجیره بی‌پایان دلالت‌گری به طور موقت متوقف می‌کنند. در روانکاو لکان نیز مانند نظریه زبان‌شناختی پساساختارگرا، رابطه میان دال و مدلول رابطه‌ای تصادفی است و دال‌ها درون زنجیره دال‌ها، به طور تصادفی و بی‌پایان به یکدیگر ارجاع می‌هند. نقاط کاپیتون به دال‌هایی گفته می‌شود که معنای آن‌ها به طور موقت تثبیت شده است و سایر دال‌ها برحسب این دال‌های مرکزی به یکدیگر متصل می‌شوند و معنای خود را برحسب نوع رابطه‌ای که با دال‌های مرکزی یا همان نقاط کاپیتون دارند، دریافت می‌کنند. دال‌های مرکزی یا همان نقاط کاپیتون مانند نقاط پیونددهنده سایر دال‌ها عمل می‌کنند. مرکز شهر نیز همانند نقطه کاپیتون، محلات و مناطق شهر را، علیرغم تفاوت‌های اجتماعی و اقتصادی آن‌ها، به یکدیگر پیوند می‌دهد و به مثابه نقطه محوری و کانونی شهر عمل می‌کند.

و وقوع اعتراض‌ها و تخاصم‌ها است. ساختن تصویر روانشناختی از شهر بدون ارجاع به این نقطه امکان‌پذیر نیست.

(۲) منطقه انتقالی: در مدل برگس، منطقه انتقالی به‌عنوان منطقه در حال گذار عمل می‌کند، یعنی از فضاهای کار که دارای بیشترین تراکم در C.B.D هستند، به تدریج وارد فضاهای سکونت می‌شویم. این منطقه به‌عنوان منطقه‌ای برای پذیرش و هضم مهاجران تازه‌وارد عمل می‌کند و به همین دلیل، دارای سازمان‌نیافتگی اجتماعی است. شرایط خاص این منطقه منجر به ارائه نظریه سازمان‌نیافتگی اجتماعی توسط دو تن از اعضای مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو، یعنی شاول^۱ و مک‌کی^۲ (Shaw and McKay, 1942) در اوایل دهه ۱۹۴۰ میلادی شد. به دلیل ایفای همین عملکرد، یعنی میزان بالای ورود مهاجران تازه‌وارد، این منطقه دارای مسائل اجتماعی - اقتصادی نامطلوبی مانند میزان بالای جرایم، میزان بالای مشاغل غیررسمی، فقدان هویت جمعی و مانند آن است. منطقه انتقالی از نظر الگوی کاربری زمین دارای یک الگوی مختلط، یعنی فضای سکونت مهاجران تازه‌وارد و کاربری‌های فعالیتی است.

(۳) منطقه سکونت طبقه کارگر: منطقه سکونت طبقه کارگری کم‌درآمد در مدل برگس در مجاورت منطقه انتقالی قرار دارد. این منطقه در مجاورت صنایع سبکی قرار دارد که در منطقه انتقالی مستقر هستند و طبقه کارگر می‌تواند بدون استفاده از وسایل حمل‌ونقل شخصی و حتی به‌صورت پیاده به این صنایع دسترسی داشته باشد. این منطقه با خانه‌های قدیمی و مساحت کم و چندواحدی شناسایی می‌شود. به‌دلیل مساحت کم واحدهای مسکونی و بُعد بالای خانوار، تراکم جمعیت در این منطقه بالا و سرانه خدمات عمومی پایین است.

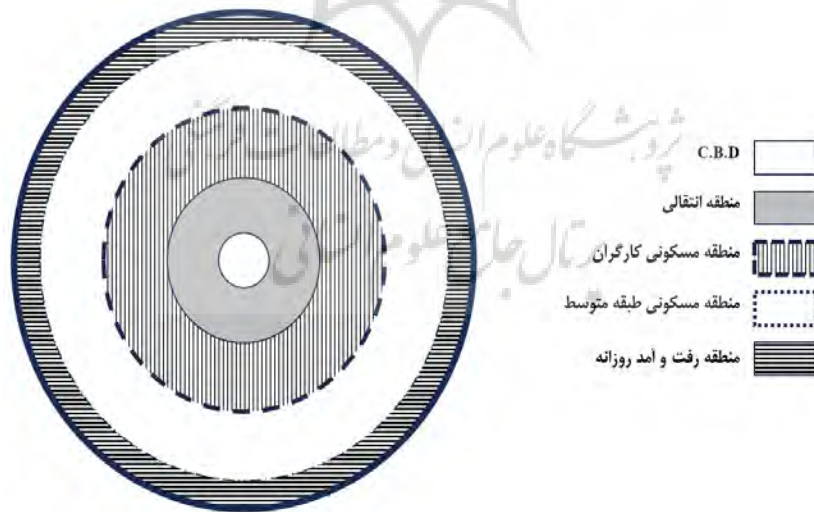
(۴) منطقه مسکونی طبقات متوسط: منطقه مسکونی طبقات متوسط دارای فاصله به مراتب دورتری از C.B.D است و عمدتاً محل استقرار متخصصین و کارمندان (طبقه متوسط) است. همان‌طور که برگس ساکنان این منطقه را تعریف می‌کند، آنها "درون خانه‌های خود دارای کتاب

1 Clifford Robe Shaw (1895 – 1957)

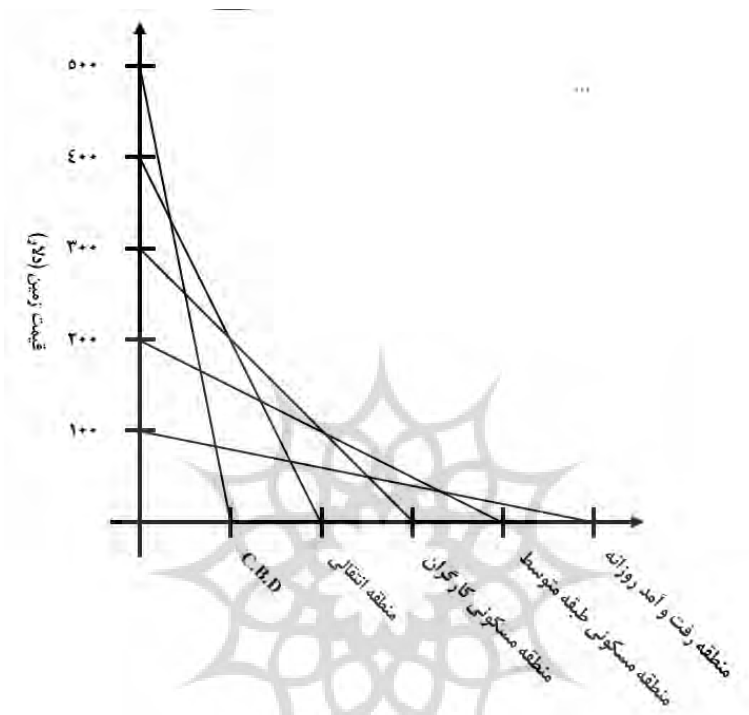
2 Henry Donald McKay (1899–1980)

و مجله " (Burgess, 1928: 107) هستند. مساحت واحدهای مسکونی در این منطقه بیشتر و متعاقباً تراکم جمعیت کمتر و سرانه خدمات عمومی مطلوب‌تری در مقایسه با منطقه سه است.

۵) منطقه رفت‌وآمدهای روزانه شهری: منطقه رفت‌وآمد روزانه شهری که بیرونی‌ترین منطقه در مدل برگس است و شامل اراضی حومه‌ای شهر و دارای ساختار فضایی-اجتماعی روستاشهری است. این منطقه عمدتاً دارای کاربری مسکونی است و با دو سبک زندگی متمایز یعنی سبک حاشیه‌نشینی و سبک حومه‌نشینی خود را نمایش می‌دهد. این منطقه از یک‌سو به‌عنوان یک منطقه خوابگاهی برای افراد کم درآمدی عمل می‌کند که در C.B.D و منطقه انتقالی فعالیت می‌کنند ولی از نظر اقتصادی، قادر به تأمین مسکن در مناطق دو و سه نیستند. دسترسی به مرکز شهر برای این افراد از طریق حمل‌ونقل عمومی امکانپذیر است. از سوی دیگر، این منطقه محل سکونت طبقات بالای اجتماعی است که به‌سبب برخورداری از وسایل حمل‌ونقل خصوصی، نیاز به واحدهای مسکونی با مساحت بالا و تقاضا برای شرایط جغرافیای طبیعی مطلوب، در این منطقه سکونت دارند. این حومه‌ها اغلب به خوبی مراقبت می‌شوند و دارای مراکز خرید، مدارس و امکانات تفریحی لوکس هستند.

شکل ۱- جغرافیای اجتماعی شهر براساس مدل شهر مناطق متحدالمرکز (Burgess, 1928: 107).

شکل ۲- الگوی تغییرات قیمت زمین بر حسب مناطق شهری در مدل برگس

روش‌شناسی پژوهش: فلسفه و روش وسازی
فلسفه و روش وسازی^۱ بیش از همه با نام دریدا،^۲ فیلسوف فرانسوی، گره خورده است. اگرچه او بیان می‌کند هرگز مدعی نبوده است که خود را تحت نام این فلسفه معرفی کند و

۱ اگرچه خود دریدا معتقد نیست که وسازی یک فلسفه یا یک روش است (Derrida, 1995: 29)، با توجه به این که در نهایت، وسازی بیش انتقادی خاصی را درباره نحوه مناسبات و نحوه تعلق آگاهی و زبان به جهان بیرونی ارائه می‌دهد و ابزارهای مفهومی و روش‌شناختی متفاوتی را برای تفسیر این مناسبات گسترش می‌دهد، می‌تواند یک فلسفه و روش باشد.

2 Jacques Derrida (1930-2004)

همواره نسبت به نام این فلسفه یعنی "واسازی" بیگانه بوده است اما این را نیز بیان می‌کند که او هرگز از شکاکیت نسبت به هویت دقیق آن چیزی که این نام به آن اشاره می‌کند، نایستاده است (Derrida, 1995: 27). واسازی از نظر دریدا عبارت است از موقعیت‌زدایی^۱، بی‌مکان‌سازی^۲، ایجاد گسستگی^۳، ایجاد شکاف^۴ و از لولا خارج کردن اقتدار^۵ "است" (Derrida, 1995: 37). واسازی یک راهبرد تحلیلی است که شیوه‌های متکثر خوانش یک متن را به نحوی سیستماتیک نمایش می‌دهد. واسازی قادر است پیش‌فرض‌های ایدئولوژیکی درون یک متن را به شیوه‌ای آشکار کند که به طور ویژه نسبت به منافع سرکوب‌شده افرادی که به گروه‌های به حاشیه‌رانده و فاقد قدرت تعلق دارند، حساس باشد (Martin, 2019: 340). نوشتار حاضر براساس فلسفه و روش واسازی با پدیده شهر آن‌گونه که در مدل "شهر مناطق متحدالمرکز" برگس ارائه شده است، به‌مثابه یک متن مواجه می‌شود و می‌کوشد در مناسبات دوگانه ثروت-قدرت گسستی را ایجاد کند تا از این طریق بتواند خوانشی از شهر ارائه بدهد که از جایگاه مرکزی طبقات بالای اقتصادی در متن شهر موقعیت‌زدایی کند. نوشتار حاضر به‌مثابه یک پژوهش مبتنی بر سنت واسازی می‌کوشد از قدرت مرکزی طبقات بالای اقتصادی در مدل‌ها و خوانش‌های ارائه‌شده توسط مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو و به طور ویژه در مدل "شهر مناطق متحدالمرکز" مرکز‌زدایی کند و در هویت مرکزی این طبقه، آن‌گونه که در این مدل ارائه شده است، گسست ایجاد کند. هدف نوشتار حاضر این نیست که با اتکا به سنت واسازی، از موقعیت مرکزی طبقه بالای اقتصادی در متن شهر موقعیت‌زدایی کند و سپس این موقعیت مرکزی را به طبقه پایین اقتصادی اختصاص بدهد، بلکه هدف بنیادین این است که نشان بدهد چگونه می‌توان از هر موقعیت مرکزی در شهر، مرکز‌زدایی کرد و آن موقعیت را به موقعیتی حاشیه‌ای، ناموقعیت یا نامکان تبدیل کرد. فلسفه و روش واسازی

1 dislocating

2 displacing

3 disarticulating

4 disjoining

5 authority

مبتنی بر به کارگیری مجموعه‌ای از راهبردهای تفسیری مانند کشف دوگانگی‌ها (دوگانه ثروت-قدرت)، ایجاد گسست و مفصل‌زدایی^۱ از نظام سلسله‌مراتبی حاکم بر دوگانگی‌های کشف‌شده، جایگزینی مفهوم شبکه‌ای از قدرت به جای مفهوم نخبه‌گرایانه و مطلق‌گرا از آن، کشف سویه‌های دیگر تفسیر یک متن، رویت‌پذیرساختن آن چه تا کنون دیده نمی‌شده است و بیان آن چه تا کنون گفته نشده است، و در نهایت، ارائه یک تفسیر منسجم و سازمان‌یافته براساس راهبردهای قبلی است؛ به نحوی که از دوگانه‌های قبلی فراتر برود، از موقعیت‌های مرکزی مرکززدایی شود و قرائت جدیدی از مناسبات میان نیروهای متفاوت اجتماعی ارائه شود (Boje, 2001). همان‌گونه که قبلاً اشاره شد، نوشتار حاضر مدل "شهر مناطق متحدالمرکز" و داده‌های تجربی را که این مدل بر آن‌ها مبتنی است، رد نمی‌کند، بلکه نحوه تفسیر این مدل و داده‌های آن را توسط مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو و هم‌چنین منتقدین این مکتب نقد می‌کند و تفسیر جایگزینی را براساس راهبردهای فوق ارائه می‌دهد.

یافته‌ها: واژگون‌سازی مناسبات ثروت و قدرت در شهر

نظریه‌پردازان مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو معتقدند رقابت‌های طبقاتی و فردی باعث ایجاد بهترین تناسب بین طبقات و افراد و نقش‌های اقتصادی آن‌ها می‌شود. بدیهی است که نقش‌های اقتصادی سطح درآمد اقتصادی افراد و طبقات را تعیین می‌کنند و متعاقباً می‌توان نتیجه گرفت که بین طبقات و افراد پردرآمد و موقعیت فضایی آن‌ها در هر یک از مناطق مدل برگس (شکل ۱) بهترین تناسب برقرار است. علیرغم درستی این گزاره، نمی‌توان از عبارت "بهترین تناسب" استنباط کرد که طبقات و افرادی که تحت تأثیر نقش‌های اقتصادی خود، دارای درآمدهای بالایی هستند، در فرایند جابجایی‌های سکونت‌ی جمعیت در فضای شهری، "بهترین موقعیت‌های فضایی" را نیز تصرف می‌کنند و در مقابل، افراد و طبقات کم‌درآمد، در "بدترین موقعیت‌های فضایی" ساکن می‌شوند، تنها به این دلیل که از منابع مالی کافی برای تصرف "بهترین موقعیت‌های فضایی"

1 disarticulating

برخوردار نیستند. همان‌طور که قبلاً اشاره شد، C.B.D به سبب مرکزیت زمانی و جغرافیایی، دارای بالاترین میزان دسترسی به سایر نقاط شهری است. بنابراین، C.B.D به‌طور بالقوه دارای بهترین موقعیت فضایی در شهر است و منطقه سکونت کارگران در مقایسه با منطقه سکونتی طبقات متوسط و بالای اقتصادی، در فاصله کمتری نسبت به آن قرار دارد.

براساس مدل برگس (شکل ۱)، طبقات کارگری در مجاورت C.B.D و منطقه انتقالی استقرار یافته‌اند، بنابراین آنها می‌توانند با پرداخت حداقل هزینه‌های حمل‌ونقل به C.B.D و فرصت‌های شغلی و کالاهای عمومی مستقر در آن مانند خدمات تفریحی و اجتماعی (Burgess, 1928: 106) دسترسی داشته باشند. دسترسی بالا به فرصت‌های شغلی و کالاهای عمومی میزان مشارکت طبقات کم‌درآمد را در فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی شهر افزایش می‌دهد. در مقابل، اگر این طبقه به‌سوی منطقه پنجم حرکت کند و در آن جا ساکن شود (شکل ۱)، به سبب عدم برخورداری از وسایل حمل‌ونقل خصوصی، از مشارکت در این فعالیت‌ها محروم می‌شود. مطالعات متعددی (برای مثال ر.ک: Lucas, 2006; Lättman et al., 2016) نشان داده‌اند که سطح دسترسی پایین طبقات کم‌درآمد باعث افزایش طرد و محرومیت آن‌ها از فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی شهری می‌شود. طبقات کم‌درآمد اقتصادی با استقرار در منطقه انتقالی و منطقه سکونت کارگران (شکل ۱)، در مجاورت فضاهای کار استقرار پیدا می‌کنند. اگرچه این مطلب درست است که واحدهای مسکونی طبقات کم‌درآمد از نظر کیفیت و مساحت در وضعیت نامطلوبی هستند، اما این وضعیت صرفاً دارای جنبه‌های منفی نیست و حتی می‌تواند به‌عنوان یک مزیت، به ویژه برای مهاجران تازه‌وارد، عمل کند، زیرا کیفیت پایین واحدهای مسکونی باعث کاهش قیمت آن‌ها می‌شود (شکل ۲) و از این طریق، باعث افزایش دسترسی مهاجران تازه‌وارد و گروه‌های کم‌درآمد به مسکن شهری می‌شود. بدیهی است که برخورداری از مسکن شایسته از حقوق اجتماعی همه انسان‌ها است، اما آن چه عملاً در واقعیت اتفاق می‌افتد این است که همه افراد و طبقات اجتماعی دارای دسترسی به مسکن شایسته نیستند و به‌نظر می‌رسد الزامات کنونی زندگی شهری معاصر مانع از تحقق این آرمان انسانی می‌شود. در چنین وضعیتی، مالکیت مسکن حتی اگر دارای کیفیت پایینی باشد، بهتر از محرومیت از مسکن است. منطقه انتقالی و منطقه سکونت کارگران (شکل ۱)، اگرچه

مسکن شایسته را برای طبقات و افراد فراهم نمی‌کند، اما کیفیت پایین واحدهای مسکونی این مناطق، باعث عرضه مسکن قابل تأمین برای آن‌ها می‌شود. هم چنین، سکونت طبقات کم‌درآمد در مجاورت C.B.D و منطقه انتقالی فرایند جامعه‌پذیری یا هضم مهاجران تازه‌وارد را در فرهنگ شهری تسریع می‌کند، زیرا عناصر و فعالیت‌های فرهنگی شهر در C.B.D دارای تبلور فضایی و کارکرد اجتماعی بیشتری است. براساس تفسیر برگس، C.B.D دارای بهترین موقعیت فضایی در ساختار فضایی - اجتماعی شهر است (Burgess, 1928: 106) و به سبب همین موقعیت، قیمت زمین در C.B.D دارای بالاترین سطح بالقوه و بالفعل (شکل ۲)، کمترین واحدهای مسکونی و بیشترین واحدهای بازرگانی است. قیمت زمین بالقوه و بالفعل با افزایش فاصله از C.B.D کاهش پیدا می‌کند^۱ (شکل ۲) و تعداد واحدهای مسکونی افزایش پیدا می‌کند. بنابراین اگر بپذیریم C.B.D دارای بهترین موقعیت فضایی در ساختار فضایی - اجتماعی شهر است و با افزایش فاصله از آن، از مطلوبیت موقعیت فضایی کاسته می‌شود، آن‌گاه جریان فضایی حرکات سکونتی طبقات بالای

۱ همان‌طور که نظریه شکاف اجاره تبیین می‌کند (Smith, 1979; Ley, 1986)، هر قطعه زمین دارای دو نوع قیمت است: قیمت بالقوه و قیمت بالفعل. اراضی مرکزی شهر به دلیل مرکزیت زمانی و مرکزیت جغرافیایی دارای بالاترین قیمت بالقوه هستند اما الزاماً دارای بالاترین قیمت بالفعل نیستند. ممکن است بین این دو قیمت در بخش مرکزی شهرها یا همان C.B.D، اختلاف و فاصله وجود داشته باشد، زیرا عواملی مانند فرسودگی بالای ساختمان‌ها، عدم اجازه احداث ساختمان‌های بلندمرتبه توسط دولت یا کاهش ظرفیت کشش ترافیکی و کاهش مرکزیت زمانی این منطقه، قیمت بالفعل زمین‌های واقع در C.B.D را در مقایسه با قیمت زمین در مناطق متوسط‌نشین کاهش می‌دهد. اگر فرسودگی ساختمان‌های این بخش کاهش یابد و امکان احداث ساختمان‌های بلندمرتبه فراهم شود و میزان مرکزیت زمانی آن تقویت شود، اختلاف میان قیمت بالقوه و قیمت بالفعل زمین در C.B.D کاهش پیدا می‌کند و هیچ یک از زمین‌های شهر دارای توانایی رقابت با اراضی واقع در آن، از نظر قیمت نیستند. نمونه ایده‌آل C.B.D، بخش مرکزی شهر نیویورک یعنی محله مانهاتان (Manhattan) است که دارای گران‌ترین زمین‌های تجاری است. پیش‌فرض نظریه برگس این است که قیمت بالقوه با قیمت بالفعل زمین در بخش C.B.D، یکسان است. قیمت زمین‌ها در C.B.D به نحوی بالاتر از سایر محلات شهر است که کاربری‌های مسکونی، در مقایسه با کاربری‌های تجاری، به دلیل سوددهی پایین نمی‌توانند در این مناطق مستقر شوند و این فضا به طور عمده به کاربری‌های تجاری که دارای سوددهی بالای اقتصادی هستند، اختصاص دارد.

اقتصادی به سوی موقعیت‌های فضایی جهت‌گیری می‌کند که دارای کمترین مطلوبیت فضایی است و در نتیجه، باید بیشترین هزینه‌های حمل‌ونقل را برای دسترسی به سایر مناطق شهری پرداخت کنند (شکل ۱).

مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو معتقد است که افراد و طبقات "دارای قدرت حرکت در فضا" و "قدرت دستکاری و اصلاح" آن (McKenzie, 1924: 64) هستند. ما در این نوشتار می‌پذیریم که افراد و طبقات محروم دارای آزادی و قدرت شکل‌دهی به الگوی فضایی زمانی حرکات و جابجایی‌های سکونتی و دستکاری در جریان فضایی جمعیت شهری نیستند و در مقابل، این پرسش را بررسی می‌کنیم که آیا افراد و طبقات بالای اقتصادی که به‌نظر می‌رسد افراد و طبقات قدرتمند و اصلح اجتماعی هستند و نقش‌های برتر اقتصادی را اشغال کرده‌اند، می‌توانند براساس اراده آزاد خود، در هر یک از مناطق شهری (شکل ۱)، سکونت داشته باشند یا برعکس، آن‌ها نیز همانند طبقات کم‌درآمد شهری در تعیین محل استقرار و الگوی مهاجرت‌ها و حرکات سکونتی خود در شهر فاقد اراده آزاد و تابع قوانین جهانشمول اقتصادی-فضایی هستند. در نگاه اول به‌نظر می‌رسد طبقه کم‌درآمد از نظر مالی آن‌قدر قدرتمند نیست که بتواند مسکن موردنیاز خود را در هر یک از مناطق شهری (شکل ۱) تأمین کند و در تعیین الگوی حرکت سکونتی خود در فضا فاقد قدرت لازم است، اما طبقه پردرآمد می‌تواند با اتکاء به منابع مالی خود به‌سوی هر یک از مناطق شهری که اراده کند، حرکت کند و در آن منطقه ساکن شود. بنابراین می‌توان این‌گونه استنباط کرد که اگرچه طبقه بالای اقتصادی در حومه‌های واقع در منطقه رفت‌وآمد روزانه (شکل ۱) ساکن است اما هزینه‌های بالای حمل‌ونقل را برای دسترسی به C.B.D بر حسب اراده آزاد خودش پرداخت می‌کند و اگر بار دیگر اراده کند، حتی می‌تواند در C.B.D خانه‌ای را برای سکونت خود تأمین و در آن اقامت کند. براساس این تفسیر، کاملاً عقلانی است که طبقه پردرآمد را طبقه قدرتمند و اصلح شهری معرفی کنیم. با وجود این، همان‌طور که یکی از پیش‌فرض‌های مدل برگس نیز بیان می‌کند، درحالی‌که سطح اجاره‌بها و قیمت زمین با افزایش فاصله از C.B.D کاهش می‌یابد (شکل ۲)، هزینه حمل‌ونقل افزایش می‌یابد. C.B.D به‌سبب دسترسی بالا به سایر نقاط شهر، دارای بالاترین اجاره‌بهای زمین است و

فقط کاربری‌هایی مانند کاربری‌های بازرگانی که سود اقتصادی بالایی تولید می‌کنند و قادر به تأمین اجاره‌بهای بالای این اراضی هستند، در فرایند رقابت برای تصرف این اراضی پیروز می‌شوند. با توجه به این که تخصیص زمین‌های واقع در C.B.D به کاربری مسکونی، در مقایسه با کاربری‌های بازرگانی، باعث افزایش هزینه‌ها و کاهش منافع حاصل از زمین می‌شود، مالکان زمین‌های واقع در C.B.D تمایلی به تبدیل اراضی خود به کاربری‌های مسکونی ندارند. حتی کاربری‌های مسکونی قادر به رقابت با کاربری‌های واقع در منطقه انتقالی مانند صنایع سبک و انبارهای عمده‌فروشی نیستند. این وضعیت، دامنه انتخاب و آزادی حرکت و جابجایی فضایی طبقات بالای اقتصادی را به سه منطقه مسکونی دیگر (شکل ۱) محدود می‌کند، یعنی آن‌ها به راحتی نمی‌توانند در مناطق یک و دو ساکن شوند و باید دامنه حرکت فضایی خود را به سه منطقه دیگر محدود کنند و در فرایند تعیین محل سکونت خود، از میان سه منطقه دیگر (شکل ۱) دست به انتخاب بزنند. اکنون فرض می‌کنیم طبقه بالای اقتصادی تصمیم می‌گیرد وارد رقابت با طبقه کارگران که در حال حاضر در منطقه سه ساکن هستند (شکل ۱)، بشود و اراضی این منطقه را که در مقایسه با دو منطقه مسکونی دیگر، دارای موقعیت فضایی بهتری هستند، تملک کند. آیا این طبقه، آن‌گونه که مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو استدلال می‌کند (McKenzie, 1924: 64)، دارای قدرت حرکت به سوی منطقه سکونت کارگران و دستکاری این منطقه در راستای منافع طبقاتی خود است؟ این انتخاب دارای چه پیامدهای برای طبقه بالای اقتصادی است؟ آیا طبقه بالای اقتصادی که دارای منابع مالی بیشتری است در رقابت با طبقه کارگران شهری برای تصرف اراضی واقع در منطقه سوم، طبقه قدرتمند و پیروز است؟

همان‌طور که اشاره شد، براساس مدل برگس، اراضی نزدیک‌تر به C.B.D دارای قیمت بالاتری هستند (شکل ۲). بنابراین واحدهای مسکونی واقع در منطقه سه گران‌ترین زمین‌های مسکونی شهر را تصرف کرده‌اند. اگرچه واحدهای مسکونی این منطقه دارای کیفیت پایینی هستند، اما زمین‌های تحت تصرف این واحدها، گران‌ترین اراضی مسکونی محسوب می‌شوند. پرسش اساسی این است که آیا طبقات بالای اجتماعی بر حسب اراده آزاد خود این اراضی را به طبقات کارگری واگذار کرده‌اند؟ همان‌گونه که در ادامه استدلال خواهد شد، پاسخ به این

پرسش، منفی است. طبقه کارگر که دارای جمعیت بیشتری در مقایسه با طبقه بالای اقتصادی است، در فرایند رقابت برای سکونت در منطقه سوم، زمین‌های واقع در منطقه سوم را به مجموعه‌ای از قطعات کوچک تقسیم می‌کند تا براساس این راهبرد قادر به تأمین اجاره‌بهای گران‌ترین زمین‌های مسکونی شهر باشد و در مجاورت فضاهای کار (C.B.D و منطقه انتقالی) ساکن شود. آن‌ها برای غلبه بر قیمت بالای زمین در این منطقه، زمین‌های واقع در آن را به قطعات کوچکتر تقسیم می‌کنند و در واحدهای مسکونی با مساحت پایین ساکن می‌شوند. بنابراین آن‌ها، به واسطه جمعیت بالای خود و با تقسیم‌بندی زمین‌های گران‌قیمت می‌توانند در فرایند رقابت با طبقات پردرآمد برای شکل‌دهی به جریان فضایی مهاجرت‌های سکونتی درون یک شهر پیروز شوند، زیرا به سبب تراکم جمعیتی بالاتر، با سکونت در این منطقه می‌توانند منافع (اجاره‌بها) بیشتری را برای مالکان این اراضی داشته باشند. حتی اگر فرض کنیم طبقات بالای اجتماعی تصمیم بگیرند همانند طبقه کارگر در خانه‌هایی با مساحت کوچکتر ساکن شوند و به سبب تعداد جمعیت کمتر در مقایسه با جمعیت طبقه کارگر، اجاره‌بهای بیشتری را پرداخت کنند، هنوز چند مانع اساسی دیگر برای پیروزی آن‌ها در رقابت برای تعیین الگوی فضایی حرکات جمعیتی وجود دارد. با انتقال طبقه کارگر به منطقه رفت‌وآمد روزانه (شکل ۱)، هزینه رفت‌وآمد این طبقه از محل سکونت به محل کار افزایش می‌یابد و باعث تقاضای دستمزد بیش‌تر از سوی این طبقه و افزایش هزینه‌های نهایی تولید می‌شود. طبقات بالای اقتصادی که مالک فضاهای کار واقع در منطقه اول و دوم هستند (شکل ۱)، باید افزایش هزینه‌های حمل‌ونقل طبقه کارگر را برای جابجایی روزانه میان فضای کار و فضای سکونت پرداخت کنند و این امر باعث افزایش قیمت کالاها، کاهش سود طبقات بالای اقتصادی و کاهش رقابت‌پذیری کالاهای آن‌ها در فرایند رقابت با سایر شهرها می‌شود. مانع دیگری که وجود دارد این است که حتی اگر طبقات بالای اقتصادی بپذیرند در واحدهای مسکونی کوچک و با اجاره‌بهای بالایی که در منطقه سوم قرار دارند (شکل ۱) ساکن شوند و با تقاضای افزایش دستمزد کارگران نیز موافقت کنند، سکونت آن‌ها در منطقه سوم و حرکت طبقه کارگر به سوی منطقه پنجم باعث می‌شود که فضای سکونت طبقات بالای اقتصادی بین فضاهای کار (C.B.D و منطقه دو) و فضای سکونت طبقه کارگر که اکنون در منطقه پنجم ساکن است، قرار بگیرد و در معرض

هجوم امواج روزانه و متراکم رفت‌وآمدهای طبقه کارگر قرار بگیرد که ناگزیر است از منطقه سوم که اکنون فضای سکونت طبقات بالای اقتصادی است، عبور کند تا به فضاهای کار دسترسی پیدا کند. این امواج، خلوت و آرامش منطقه سوم مسکونی را از بین می‌برند؛ انسجام و سازمان‌یافتگی اجتماعی این منطقه را تضعیف می‌کنند و باعث کاهش قیمت زمین و مسکن واقع در آن می‌شوند. بیان این نکته نیز حایز اهمیت است که با حرکت طبقات بالای اقتصادی به سوی منطقه سوم و سکونت در این منطقه، آن‌ها به منابع آلاینده شهر (آلودگی هوا و آلودگی صوتی) که در فضاهای کار قرار دارند، نزدیک‌تر می‌شوند و سلامت جسمانی آن‌ها در معرض تهدید قرار می‌گیرد.

بنابر آنچه گفته شد، اگرچه الگوی فضایی سکونت طبقات اقتصادی در هر یک از مناطق شهری (شکل ۱) براساس قانون رقابت فردی و طبقاتی تنظیم می‌شود، طبقات بالای اقتصادی همواره برنده این رقابت نیستند. آن‌ها، آن‌گونه که مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو به‌صورت تلویحی معتقد است، همواره مبارزان شایسته رقابت‌های شهری نیستند. این طبقه الزاماً طبقه اصلح نیست و دارای آزادی انتخاب و "قدرت حرکت در فضای" شهری (McKenzie, 1924: 64) نیست. طبقات بالای اجتماعی براساس اراده آزاد خود تصمیم نمی‌گیرند در کدام یک از مناطق شهر ساکن شوند. اشتباه است اگر مانند جامعه‌شناسان مکتب شیکاگو تصور کنیم ثروتمندان شهری جریان فضایی جابجایی‌های سکونتی و ساختار فضایی-اجتماعی یک شهر را کنترل می‌کنند و دارای حق انتخاب و آزادی حرکت برای تعیین موقعیت سکونت خود در شهر هستند. این تصویر، الگوی فضایی حرکات سکونتی جمعیت و ساختار فضایی-اجتماعی شهر را به اشتباه، شخصی‌سازی می‌کند، یعنی آن را تحت اراده آزاد طبقه بالای اقتصادی قرار می‌دهد. با اتکاء به این تصویر، مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو احساس جعلی آزادی و شایستگی (انتخاب اصلح) را به طبقات بالای اجتماعی و احساس جبر و ناتوانی (طبقه ناصالح) را به طبقات پایین اجتماعی نسبت می‌دهد. در تصویری که مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو از شهر ترسیم می‌کند، طبقات پردرآمد آزادانه تصمیم می‌گیرند در فضا حرکت کنند و در اراضی پیرامونی شهر ساکن شوند و منطقه سوم را در اختیار طبقه کارگر قرار دهند و اگر بار دیگر اراده

کنند، دارای این قدرت و آزادی هستند که این اراضی را از طبقات کم‌درآمد اقتصادی پس بگیرند و طبقه کم‌درآمد را به اجبار، به منطقه پنجم (شکل ۱) منتقل کنند.

در نهایت، مکتب جامعه‌شناسی شهر شیکاگو الگوی فضایی- زمانی حرکات سکونتی و ساختار فضایی- اجتماعی شهر را صرفاً براساس رقابت‌های فردی و طبقاتی درک می‌کند و از درک شهر به‌مثابه یک کلیت درهم‌تنیده که دارای جنبه‌های توأمان همکاری و رقابت است، باز می‌ماند. همان‌طور که قبلاً اشاره شد، مکتب جامعه‌شناسی شهر شیکاگو این امکان را برای جمعیت‌شناسی فضایی شهرها فراهم می‌آورد که تغییرات فضایی و زمانی فرایندهای جمعیتی را در شهر به‌مثابه یک کلیت تقسیم‌شده درک کند، اما این تغییرات را صرفاً براساس رقابت تحلیل و تبیین می‌کند. فضای شهری به همان اندازه که مجموعه‌ای از مناطق منفک و مستقل از یکدیگر باشد که در رقابت صرف با یکدیگر هستند، یک کلیت درهم‌تنیده و دارای مناسبات متقابل عملکردی و فضایی هستند. هاروی در *شهرنشینی سرمایه* (Harvey, 1987) با تأثیر از افرادی مانند آلتوسر^۱ از مفهوم پیوستگی ساختاری^۲ برای تبیین این مناسبات استفاده می‌کند. او در این کتاب استدلال می‌کند اگرچه طبقات بالای اقتصادی دارای مزیت مالکیت و کنترل بر ابزار تولید و فرایندهای تولید کالاها هستند، اما از سوی دیگر وجود آن‌ها وابسته به وجود طبقات کارگری است و نمی‌توانند از وابستگی به بازارهای کار و طبقه کارگر رهایی پیدا کنند، همان‌طور که طبقه کارگر وابسته به ابزار تولیدی است که در تملک طبقه سرمایه‌دار است. برخلاف هاروی که از جغرافیدانان مارکسیست است و این گروه از جغرافیدانان نیز همانند مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو بر لزوم توجه به مبارزات طبقاتی در مطالعات شهری تأکید دارند، مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو بیش از اندازه بر موضوع رقابت میان طبقات اجتماعی تأکید دارد. اگر بنیان پیدایش و توسعه حیات شهر از ابتدا بر رقابت استوار بود، اصولاً امکان تأسیس و توسعه شهر امکان‌پذیر نبود. پیدایش و توسعه شهر بیش از هر چیز محصول همکاری و تقسیم‌کار اجتماعی فزاینده و پیوستگی ساختاری طبقات اقتصادی و افراد ساکن در آن است.

1 Louis Althusser (1918-1190)

2 Structural coherence

ضروری است در تحلیل جغرافیای اجتماعی شهرها افزون بر رقابت، جنبه‌های دیگری از مناسبات که شامل همکاری و همکاری- رقابت میان طبقات اجتماعی می‌شوند، نیز تحلیل شود. طبقات اجتماعی ممکن است در برخی از موارد دارای تضاد منافع باشند اما این تقابل در ضمن همکاری میان آنها و در جهت حفظ پایداری کل سیستم فضایی- اجتماعی شهری عمل می‌کند.

نتیجه‌گیری

انتقاداتی که از سوی جامعه‌شناسان و جغرافیدانان شهری به مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو وارد شده است، ناشی از موضع انفعالی این مکتب در مواجهه با مسائل و مشکلات طبقات محروم اجتماعی در شهر است، زیرا این مکتب از طریق مقایسه جامعه شهری با جوامع حیوانی و گیاهی، مشکلات این طبقات را به‌عنوان شرایط طبیعی تلقی می‌کند و از این طریق، استمرار وضعیت نابرابر اجتماعی و اقتصادی طبقات اجتماعی را تأیید می‌کند، درحالی که استمرار این وضعیت، بیش از هر چیز در راستای منافع طبقات بالای اجتماعی است. بر همین اساس، مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو متهم به حمایت از ایدئولوژی طبقات بالای اقتصادی و عدم تلاش برای تغییر سازمان فضایی- اجتماعی شهر معاصر است. در تصویری که این مکتب از مناسبات اجتماعی حاکم بر الگوهای فضایی زمانی جایجایی‌های سکونتی جمعیت در شهر نمایش می‌دهد، طبقات اقتصادی در رقابت با یکدیگر برای تصرف بهترین موقعیت‌های فضایی هستند و هر طبقه دارای نقش‌های اجتماعی و موقعیت‌هایی فضایی خاصی است که بهترین تناسب را با شایستگی‌های مالی آن طبقه دارند. این‌گونه تفسیر می‌شود که طبقات بالای اقتصادی همیشه در این رقابت برنده هستند، زیرا نقش‌های اجتماعی و موقعیت‌های فضایی بهتر را تصاحب می‌کنند. بنابراین این طبقات، با تبعیت از داروین‌یسم اجتماعی، به‌عنوان طبقات اصلح، قدرتمند و شایسته اجتماعی معرفی می‌شوند و در مقابل، طبقات کارگری و محروم به‌عنوان طبقات ناصالح و ضعیف معرفی می‌شوند. منتقدین مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو، نحوه تفسیری را که این مکتب از ساختار فضایی- اجتماعی ارائه می‌دهد، پذیرفته‌اند و این مکتب را بیشتر به این سبب نقد می‌کنند که ساختار فضایی- اجتماعی شهرها را به‌عنوان یک ساختار طبیعی و قانونمند می‌پذیرد و برای تغییر این ساختار تلاش نمی‌کند. نوشتار حاضر کوشیده است این نحوه تفسیر

را به چالش بکشد و براساس سنت و روش‌شناسی و اسازی از طریق ارائه یک تفسیر جایگزین نشان بدهد که طبقات بالای اقتصادی همواره طبقات اصلح و شایسته مبارزات شهری نیستند و آن‌ها دارای نقش تعیین‌کنندگی اصلی برای شکل‌دهی به ساختار فضایی-اجتماعی نیستند. اسازی فلسفه و روشی است که می‌کوشد موقعیت‌هایی را که به ظاهر مرکزی و مستحکم به نظر می‌رسند به موقعیت‌های حاشیه‌ای تبدیل کند و مکانی را که در خوانش‌های قبلی از متن شهر در تملک یک طبقات اجتماعی خاص بود از آن‌ها سلب کند و این طبقات را در وضعیت بی‌مکانی قرار بدهد.

تصویری که در نوشتار حاضر از الگوی فضایی حرکات و جابجایی‌های سکونتی طبقات اجتماعی مختلف و رقابت‌های طبقاتی آن‌ها برای شکل‌دهی به این حرکات ارائه شده است، با واژگون‌سازی مناسبات ثروت و قدرت در شهر نشان می‌دهد که ثروت بالایی که در تملک طبقات بالای اقتصادی شهر است به معنای قدرت بالای آن‌ها برای کنترل و شکل‌دهی به الگوهای فضایی-زمانی حرکات جمعیتی نیست، بلکه طبقات کارگری و کم‌درآمد اجتماعی نیز قادر هستند الگوی جابجایی سکونتی طبقات بالای اقتصادی را در راستای منافع طبقاتی خود، تعیین و کنترل کنند. همان‌طور که نوشتار حاضر نشان داد، طبقات کم‌درآمد اجتماعی براساس مدل برگس، و نه براساس تفسیر برگس از مدلی که ارائه کرده است، در مقایسه با طبقات بالای اقتصادی دارای بهترین موقعیت فضایی در شهر هستند، زیرا به C.B.D نزدیکتر هستند. این تفسیر برخلاف مکتب جامعه‌شناسی شهر شیکاگو، نشان می‌دهد که طبقات بالای اقتصادی دارای قدرت حرکت در فضا برحسب اراده خود نیستند و نمی‌توانند جریان مهاجرت‌های درون یک شهر را صرفاً برحسب اراده و منافع طبقاتی خود دستکاری و کنترل کنند. آن‌ها در رقابت با طبقات کارگری برای تصرف منطقه سوم (شکل ۱) که در فاصله کمتری از C.B.D قرار دارد، شکست می‌خورند و این به معنای آن است که این طبقه از نظر قدرت شکل‌دهی به الگوهای فضایی حرکات سکونتی، الزاماً طبقه اصلح و شایسته نیست.

تفسیری که در این نوشتار از جغرافیای اجتماعی-جمعیتی شهر ارائه شده است، برای جغرافیا، جمعیت‌شناسی و جامعه‌شناسی شهری این بینش را فراهم می‌کند که الگوهای فضایی-

زمانی حرکات سکونتی در بین مناطق مختلف یک شهر را به صورت یک کلیت درهم تنیده درک کنند و ساختار قدرت شهری را به صورت شبکه‌ای از مناسبات قدرت در نظر بگیرند که میان تمام طبقات اجتماعی توزیع شده است و در تملک یک طبقه خاص اجتماعی نیست. این بینش در راستای فلسفه‌ای از قدرت است که در سال‌های اخیر توسط برخی از نظریه‌پردازان پست‌مدرن مانند دریدا، فوکو و دلوز^۱ ارائه شده است. هم‌چنین این تفسیر، آزادی خیالینی را که مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو و نظریه‌های مشابه به طبقات بالای اقتصادی اعطا می‌کنند و از طبقه کارگر سلب می‌کنند، به چالش می‌کشد و نشان می‌دهد که هیچ یک از طبقات اقتصادی به تنهایی و صرفاً براساس اراده آزاد خود اقدام به حرکت و سکونت در فضای شهری نمی‌کند، بلکه این تصمیمات در نسبت با اقدامات و تصمیمات سایر طبقات اجتماعی برای حرکت و استقرار در یکی از مناطق خاص شهری اتخاذ می‌شود و به همین دلیل، تصمیماتی مبتنی بر اراده آزاد هیچ یک از طبقات اجتماعی نیست. شهر یک کلیت و پیوستار ساختاری است و اجزاء تشکیل‌دهنده آن، یعنی طبقات اجتماعی، در راستای وحدت کلی حاکم بر آن کلیت عمل می‌کنند نه در راستای اراده آزاد و مطلق طبقاتی خودشان.

منابع

- Balakrishnan, T., & Jarvis, G. K. (1991). Is the Burgess Concentric Zonal Theory of Spatial Differentiation Still Applicable to Urban Canada? *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de Sociologie*, 28(4), 526-539.
<https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.1991.tb00168.x>
- Boje, D. M. (2001). *Narrative Methods for Organizational & Communication Research*. London: SAGE Publications.
- Brenner, N. (2021). *Critical Remarks on the Chicago School of Urban Sociology*. Retrieved 23 November 2023 from <https://www.youtube.com/watch?v=UZksmryEjdk>

1 Gilles Deleuze (1925-1995)

- Burgess, E. W. (1928). Residential Segregation in American Cities. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 140(1), 105-115.
<https://doi.org/10.1177/000271622814000115>
- Cortese, A. J. (1995). The Rise, Hegemony, and Decline of the Chicago School of Sociology, 1892-1945. *The Social Science Journal*, 32(3), 235-254.
[https://doi.org/10.1016/0362-3319\(95\)90009-8](https://doi.org/10.1016/0362-3319(95)90009-8)
- Derrida, J. (1995). The Time Is Out of Joint. In *Deconstruction Is/In America: A New Sense of the Political* (pp. 26-49). New York: New York University Press.
<https://doi.org/10.18574/nyu/9780814744772.003.0006>
- Gottdiener, M., Hohle, R., & King, C. (2010). *The New Urban Sociology*. Philadelphia: Routledge.
- Hall, T. (1998). *Urban Geography*. London: Routledge.
- Harris, C. D., & Ullman, E. L. (1945). The Nature of Cities. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 242(1), 7-17.
<https://doi.org/10.1177/000271624524200103>
- Harvey, D. (1987). *The Urbanization of Capital: Studies in The History and Theory of Capitalist Urbanization*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (2004). *Paris, Capital of Modernity*. New York: Routledge.
- Harvey, D. (2010). *Social Justice and The City*. Georgia: University of Georgia press.
- Harvey, L. (1986). *Ideology Critique: The 'Chicago School' as a Case Study*. Retrieved 23 November 2023 from:
<https://www.qualityresearchinternational.com/Harvey%20papers/Harvey%201986%20Ideology%20critique.pdf>
- Hoyt, H. (1939). *The Structure and Growth of Residential Neighborhoods in American Cities*: US Government Printing Office.
- Johnson, J. H. (2013). *Urban Geography: An Introductory Analysis*. Amsterdam: Elsevier.
- Knox, P. L., & McCarthy, L. (2005). *Urbanization: An Introduction to Urban Geography*. Harlow: Pearson Prentice Hall.
- Knox, P., & Pinch, S. (2014). *Urban Social Geography: An Introduction*: Routledge.

- Lacan, J. (1993). *The Seminar. Book III. The Psychoses, 1955–56*. Trans. Russell Grigg. London: Routledge.
- Lättman, K., Friman, M., & Olsson, L. E. (2016). Perceived Accessibility of Public Transport as a Potential Indicator of Social Inclusion. *Social Inclusion*, 4(3), 36-45. <https://doi.org/10.17645/si.v4i3.481>
- Ley, D. (1986). Alternative Explanations for Inner-City Gentrification: A Canadian Assessment. *Annals of the Association of American Geographers*, 76(4), 521-535. <http://www.jstor.org/stable/2562708>
- Lucas, K. (2006). Providing Transport for Social Inclusion Within a Framework for Environmental Justice in the UK. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 40(10), 801-809. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2005.12.005>
- Martin, J. (2019). Deconstructing Organizational Taboos: The Suppression of Gender Conflict in Organizations. In *Postmodern Management Theory* (pp. 273-293): Routledge. <https://doi.org/10.1287/orsc.1.4.339>
- McKenzie, R. D. (1924). The Ecological Approach to The Study of The Human Community. *American Journal of Sociology*, 30(3), 287-301. <https://doi.org/10.1086/213698>
- Merico, M. (2020). The Chicago School of Sociology and Youth Research: The Legacy of WI Thomas. from the Polish Peasant in Europe and America to the Child in America. *Italian Sociological Review*, 10: 397-480. <https://doi.org/10.13136/isr.v10i2s.353>
- Meyer, W. B., & Esposito, C. R. (2015). Burgess and Hoyt in Los Angeles: Testing the Chicago Models in an Automotive-Age American City. *Urban Geography*, 36(2), 314-325. <https://doi.org/10.1080/02723638.2014.973312>
- Mo, L. (2015). The Chicago School of Sociology as a Point of Departure for Aldo Rossi. *Nordic Journal of Architectural Research / Nordisk Arkitekturforskning*, 8(2). <http://arkitekturforskning.net/na/article/view/697>
- Pacione, M. (2009). *Urban Geography: A Global Perspective*. London: Routledge.
- Park, R. (2019). I. The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. In: *The City* (pp. 1-46). Chicago: University of Chicago Press.
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (1925). *The City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schwanen, T., & van Kempen, R. (2019). *Handbook of Urban Geography*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Smith, M. (2023). Psychiatric Epidemiology and The Chicago School of Sociology. *History of Psychiatry*, 35(1), 11-29. <https://doi.org/10.1177/0957154X231206510>
- Smith, N. (1979). Toward a Theory of Gentrification, a Back to The City Movement by Capital, not People. *Journal of the American Planning Association*, 45(4), 538-548. <https://doi.org/10.1080/01944367908977002>
- Taaffe, E. J. (2014). Some Thoughts on the Development of Urban Geography in the United States during the 1950s and 1960s. In Berry, B. J.L & Wheeler, James (eds). *Urban Geography in America, 1950-2000: Paradigms and Personalities* (pp. 49-60). New York: Routledge.
- Yeates, M. (2014). Yesterday as Tomorrow's Song: The Contribution of the 1960s "Chicago School" to Urban Geography. In Berry, B. J.L & Wheeler, James (eds). *Urban Geography in America, 1950-2000: Paradigms and Personalities* (pp. 73-92). New York: Routledge. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.22.6.514>